

G'IJJAK CHOLG'U SOZINING TARIXI, TUZILISHI VA IJROCHILIK XUSUSIYATLARI

Andijon viloyati Andijon tumani

7- Musiqaga ixtisoslashtirilgan maktab internati

Gijjak Cholg'u sinfi o'qituvchisi

Axmadjonov Abrorbek Anvarjon O'g'li

Annotatsiya

Ushbu maqolada o'zbek milliy musiqa madaniyatida muhim o'rin tutuvchi g'ijjak cholg'u sozining kelib chiqishi, tarixiy taraqqiyoti, tuzilishi, ovoz xususiyatlari va ijrochilik imkoniyatlari haqida ma'lumot beriladi. Shuningdek, g'ijjakning an'anaviy va professional musiqa ijrochiligidagi o'rni, uning takomillashuvi hamda zamonaviy musiqa ta'limidagi ahamiyati yoritiladi. G'ijjakning xalq cholg'usi sifatidagi xususiyatlari bilan bir qatorda, akademik ijrochilikda qo'llanilishi ham tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: g'ijjak, milliy cholg'u, o'zbek musiqa madaniyati, xalq cholg'ulari, torli-kamonli cholg'u, maqom, ijrochilik, musiqa ta'limi.

ИСТОРИЯ, СТРОЕНИЕ И ИСПОЛНИТЕЛЬСКИЕ ОСОБЕННОСТИ УЗБЕКСКОГО НАРОДНОГО ИНСТРУМЕНТА ГИДЖАК

Аннотация

В данной статье приводятся сведения о происхождении, историческом развитии, строении, тембральных свойствах и исполнительских возможностях гиджака — инструмента, занимающего важное место в узбекской национальной музыкальной культуре. Также освещаются роль гиджака в традиционном и профессиональном исполнительстве, его усовершенствование и значение в современном музыкальном образовании. Наряду с характеристиками гиджака как

народного инструмента, анализируется его применение в академическом исполнительстве.

Ключевые слова: гиджак, национальный инструмент, узбекская музыкальная культура, народные инструменты, смычковый струнный инструмент, маком, исполнительство, музыкальное образование.

HISTORY, STRUCTURE, AND PERFORMANCE CHARACTERISTICS OF THE UZBEK GHIDJAK INSTRUMENT

Abstract

This article provides information on the origin, historical development, structure, acoustic properties, and performance capabilities of the gijak, an instrument that plays an essential role in Uzbek national musical culture. It also highlights the gijak's position in traditional and professional musical performance, its technical refinement, and its significance in modern music education. Alongside its traits as a folk instrument, the article analyzes its application within academic performance.

Keywords: gijak, national instrument, Uzbek musical culture, folk instruments, bowed string instrument, maqam, performance, music education.

Kirish

O'zbek xalqining ko'p asrlik musiqa madaniyati rang-barang va boy cholg'u sozlariga ega. Milliy cholg'ular xalqning tarixiy xotirasi, estetik qarashlari, urf-odatlar va musiqiy tafakkurini o'zida mujassam etadi. Ana shunday qadimiy va o'ziga xos cholg'ulardan biri g'ijjakdir.

G'ijjak o'zbek an'anaviy musiqa ijrochiligida alohida ahamiyatga ega bo'lgan kamon bilan chalinadigan torli cholg'u hisoblanadi. Uning mayin, shirali va inson ovozigacha yaqin ohangi turli janrdagi musiqiy asarlarni ijro etish imkonini beradi. G'ijjak yakkanavoz cholg'u sifatida ham, ansambl va orkestr tarkibida ham keng qo'llanib kelgan.

G'ijjakning imkoniyatlari ayniqsa maqom ijrochiligi, xalq kuy-qo'shiqlari va professional musiqa san'atida yaqqol namoyon bo'ladi. Ushbu cholg'u uzoq tarixiy taraqqiyot jarayonida o'z shakli, tuzilishi va ijro imkoniyatlari jihatidan takomillashib borgan.

G'ijjakning kelib chiqishi va tarixiy taraqqiyoti

G'ijjakning tarixi Markaziy Osiyo xalqlarining qadimiy musiqa madaniyati bilan chambarchas bog'liq. Torli-kamonli cholg'ularning shakllanishi va rivojlanishi Sharq musiqa madaniyatida muhim jarayonlardan biri bo'lgan. G'ijjak ham ana shu an'analar asosida rivojlangan cholg'ulardan biridir.

O'rta asrlarda Markaziy Osiyoda musiqa san'ati va cholg'u ijrochiligi yuqori darajada rivojlangan. Ilm-fan va san'at taraqqiyotiga katta hissa qo'shgan mutafakkirlar musiqa nazariyasi va cholg'ular haqida ham qimmatli ma'lumotlar qoldirganlar. Xususan, Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Safiuddin Urmaviy kabi allomalarning musiqa haqidagi ilmiy qarashlari Sharq musiqa tafakkurining rivojida muhim ahamiyat kasb etgan.

G'ijjakning tarixiy taraqqiyoti davomida uning tashqi ko'rinishi va konstruksiyasida ham o'zgarishlar yuz bergan. Dastlabki g'ijjaklar bugungi zamonaviy g'ijjatlardan shakli va texnik imkoniyatlari jihatidan farq qilgan. Vaqt o'tishi bilan cholg'uning tovush diapazoni, sozlanishi va ijro qulayligi takomillashtirildi.

G'ijjak xalq orasida keng tarqalishi bilan birga, professional sozandalar ijodida ham muhim o'rin egallay boshladi. Ayniqsa, an'anaviy musiqa, maqom va xalq cholg'u ansambllarida g'ijjakning o'ziga xos ovoz temбри katta ahamiyat kasb etdi.

G'ijjakning tuzilishi

An'anaviy g'ijjakning asosiy qismlariga kosasi, dastasi, torlari, quloqlari va kamoni kiradi. Cholg'uning kosasi ovozning shakllanishida muhim vazifani bajaradi. Kosa odatda yog'ochdan tayyorlanadi va uning ustki qismi maxsus qoplama bilan yopiladi.

G'ijjak dastasi cholg'uchining chap qo'li yordamida tovush balandligini o'zgartirish imkonini beradi. Torlar dastaga nisbatan joylashgan bo'lib, tovush hosil qilish jarayonida kamon bilan ishqalanadi.

G'ijjakning o'ziga xos jihatlaridan biri uning kamon bilan chalinishidir. Ijrochi kamonni torlar bo'ylab harakatlantirish orqali tovush hosil qiladi. Chap qo'l barmoqlari esa torlarning kerakli joyini bosib, turli balandlikdagi tovushlarni yuzaga keltiradi.

Zamonaviy g'ijjaklarning konstruksiyasi an'anaviy g'ijjakka nisbatan takomillashtirilgan. Ularning tovush diapazoni kengaytirilgan, ijro texnikasi uchun qulayliklar yaratilgan va professional orkestrlar tarkibida foydalanish imkoniyatlari oshirilgan.

G'ijjakning ovoz va tembr xususiyatlari

G'ijjakning ovozi o'ziga xos mayin, shirali va ta'sirchan tembrga ega. Kamon yordamida tovushni uzluksiz davom ettirish imkoniyatlarini o'rganish, maqom namunalaridan foydalanish, nota savodxonligini shakllantirish va zamonaviy repertuar bilan ishlash muhim ahamiyatga ega. cholg'uchiga kuy ohangini juda ifodali tarzda yetkazish imkonini beradi.

G'ijjak inson ovozigacha yaqin ohangdorligi bilan boshqa ko'plab milliy cholg'ulardan ajralib turadi. Shu sababli u lirik, mungli, sokin va chuqur mazmundagi kuylarni ijro etishda ayniqsa samarali hisoblanadi.

Bundan tashqari, g'ijjakda turli ijro usullaridan foydalanish mumkin. Tovushni cho'zish, vibrato, turli kamon yuritish usullari va tezkor texnik harakatlar cholg'uning ifodaviy imkoniyatlarini kengaytiradi.

G'ijjakning maqom san'atidagi o'rni

O'zbek mumtoz musiqa san'atining eng yirik qatlamlaridan biri maqom san'atidir. G'ijjak maqom ijrochiligida muhim cholg'ulardan biri sifatida shakllangan.

Maqom kuylarining murakkab ohang tuzilishi, bezaklari va hissiy mazmunini ifodalashda g'ijjakning imkoniyatlari juda katta. G'ijjakchi ijro davomida kuyga mos ravishda tovushning davomiyligi, kuchi va ohangini boshqaradi.

Maqom ansambllarida g'ijjak ko'pincha asosiy melodik cholg'ulardan biri sifatida xizmat qiladi. U xonanda ijrosini boyitishi, kuy yo'llarini takrorlashi yoki ularga javob tarzida musiqiy jummalarni ijro etishi mumkin.

G'ijjakning xalq musiqa ijrochiligidagi o'rni

G'ijjak o'zbek xalq musiqa ijrochiligida ham keng qo'llanilgan. Turli hududlarda shakllangan xalq kuylarining ijrosida g'ijjakning tembr imkoniyatlari alohida ahamiyat kasb etgan.

Xalq sozandalari g'ijjakdan yakkanavoz sifatida ham, boshqa cholg'ular bilan birgalikda ham foydalanganlar. Dutor, tanbur, rubob, nay, doira kabi cholg'ular bilan ijro etilganda g'ijjak ansamblning umumiy musiqiy rangini boyitadi.

G'ijjakning xalq kuylarini ijro etishdagi yana bir muhim xususiyati — kuyga xos mayda bezaklar va nozik ohang o'zgarishlarini ifodalash imkoniyatidir. Bu xususiyat an'anaviy ijrochilik uslubini saqlab qolishda muhim rol o'ynaydi.

G'ijjak ijrochiligi va ijro texnikasi

G'ijjak ijrochisi uchun cholg'uni to'g'ri ushlash, kamondan to'g'ri foydalanish va chap qo'l barmoqlarining aniq harakati katta ahamiyatga ega. Ijrochilik mahorati muntazam mashq qilish orqali shakllanadi.

G'ijjakda kuy ijro etishda kamoning bosimi, tezligi va yo'nalishi tovush sifatiga bevosita ta'sir qiladi. Kamonni to'g'ri boshqarish natijasida tovush ravon va ifodali chiqadi.

Chap qo‘lning vazifasi esa tovush balandligini aniqlash bilan bog‘liq. Barmoqlarning tor ustidagi aniq joylashuvi sof intonatsiyani ta‘minlaydi. Shu sababli g‘ijjak ijrochiligida eshitish qobiliyati va musiqiy xotira muhim ahamiyatga ega.

Murakkab asarlarni ijro etishda ijrochi ritm, temp, dinamika va artikulyatsiyaga ham e‘tibor berishi kerak. Ayniqsa maqom va mumtoz kuylarni ijro etishda an‘anaviy ijro uslubini chuqur o‘zlashtirish talab etiladi.

G‘ijjakning professional musiqa san‘atidagi rivoji

XX asr davomida O‘zbekistonda professional musiqa ta‘limi va xalq cholg‘ulari ijrochiligi rivojlanishi natijasida g‘ijjakning ijrochilik imkoniyatlari yanada kengaydi. Musiqa ta‘lim muassasalarida g‘ijjak bo‘yicha maxsus sinflar tashkil etildi va professional ijrochilar tayyorlana boshlandi.

G‘ijjak xalq cholg‘ulari orkestrlarida ham muhim o‘rin egalladi. Orkestr uchun moslashtirilgan g‘ijjak turlarining yaratilishi cholg‘uning diapazoni va ansamblidagi vazifalarini kengaytirdi.

Professional ijrochilikning rivojlanishi natijasida g‘ijjak uchun maxsus asarlar, kuylar va moslashtirmalar yaratildi. Turli bastakor va kompozitorlar g‘ijjakning texnik hamda badiiy imkoniyatlaridan foydalanib, uning repertuarini boyitishga hissa qo‘shdilar.

G‘ijjakning musiqa ta‘limidagi ahamiyati

Bugungi kunda g‘ijjak O‘zbekiston musiqa ta‘lim tizimida o‘rgatiladigan milliy cholg‘ulardan biri hisoblanadi. Bolalar musiqa maktablari, ixtisoslashtirilgan san‘at maktablari, musiqa va san‘at oliy ta‘lim muassasalarida g‘ijjak ijrochiligi bo‘yicha ta‘lim beriladi.

G'ijjakni o'rganish o'quvchidan sabr-toqat, muntazam mashg'ulot va musiqiy eshitish qobiliyatini rivojlantirishni talab qiladi. Cholg'uni o'rganish jarayonida o'quvchi nafaqat ijro texnikasini, balki milliy musiqa merosini ham chuqur o'zlashtiradi.

G'ijjak ijrochiligini o'rgatishda xalqMashhur g'ijjak ijrochilari

O'zbek musiqa san'ati tarixida g'ijjak ijrochiligini rivojlantirishga katta hissa qo'shgan ko'plab mashhur sozandalar yetishib chiqqan. Ularning ijodiy faoliyati natijasida g'ijjakning ijro uslubi, repertuari va pedagogik an'analari rivojlandi.

G'ijjak ijrochiligi an'alarini davom ettirgan ustoz sozandalar o'z shogirdlariga nafaqat cholg'u chalish texnikasini, balki milliy ijrochilik madaniyati, kuylarning mazmuni va an'anaviy uslubini ham o'rgatib kelganlar.

Ustoz-shogird an'anasi g'ijjak ijrochiligining avloddan-avlodga o'tishida muhim omillardan biridir.

G'ijjakning zamonaviy musiqa madaniyatidagi o'rni

Hozirgi davrda g'ijjak faqat an'anaviy musiqa doirasida emas, balki turli ijodiy yo'nalishlarda ham qo'llanilmoqda. Milliy cholg'ular orkestri, ansambllar, sahna ijrochiligi va turli musiqiy loyihalarda g'ijjakdan foydalanish imkoniyatlari kengayib bormoqda.

Zamonaviy kompozitorlar g'ijjakning o'ziga xos tembridan foydalanib, yangi asarlar yaratmoqdalar. Bu esa cholg'uning zamonaviy musiqa jarayonidagi mavqeini yanada mustahkamlamoqda.

Shuningdek, g'ijjak milliy musiqa merosini yosh avlodga yetkazishning muhim vositalaridan biridir. Cholg'uni o'rganayotgan yoshlar orqali qadimiy ijrochilik an'analari davom ettiriladi va milliy musiqiy meros asrab-avaylanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, g'ijjak o'zbek xalqining boy musiqa madaniyatida muhim o'rin egallagan qadimiy va noyob cholg'u sozlaridan biridir. Uning uzoq tarixiy taraqqiyoti davomida tuzilishi, ijro imkoniyatlari va repertuari takomillashib borgan.

G'ijjakning mayin, shirali va inson ovozigacha yaqin tembri uni xalq kuylaridan tortib maqom va professional kompozitorlik ijodigacha bo'lgan keng musiqiy jarayonda qo'llash imkonini beradi.

Bugungi kunda g'ijjak milliy cholg'u sifatidagi an'anaviy xususiyatlarini saqlagan holda, professional musiqa, orkestr ijrochiligi va musiqa ta'limida ham faol qo'llanilmoqda. G'ijjak ijrochiligini rivojlantirish, uning repertuarini boyitish, ijrochilik an'analarini yosh avlodga yetkazish va ilmiy jihatdan o'rganish milliy musiqa merosimizni asrab-avaylashda katta ahamiyatga ega.

Shu bois g'ijjak nafaqat musiqa ijro etish vositasi, balki xalqimizning tarixiy-madaniy merosini ifodalovchi muhim san'at vositasi sifatida ham qadrlanishi lozim.